

**ՇՈՒԿԱՅԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ԱՆՑՄԱՆ
ԱՌԱՆՁՆԱԴԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԼՂՅ-ՈՒՄ**

20-րդ դարի 90-ական թվականներից արդեն Խորհրդային Միության փլուզման արդյունքում ձևավորված պետություններում, այդ թվում նաև ԼՂՅ-ում, ընթանում են ազատական-տնտեսական հարաբերությունների ձևավորմանն ուղղված գործընթացներ: Հետխորհրդային տարածաշրջանի պետությունները հայտնվեցին յուրատեսակ անցումային ժամանակաշրջանում, նոր շուկայական տնտեսական համակարգի ձևավորմանն ուղղված սոցիալ-տնտեսական վերափոխումների իրագործման, դրանցից բխող դժվարությունների, ցնցումների փուլում: Անցումային ժամանակաշրջանը մարդկային հասարակության փուլային զարգացումն է, մեկ հասարակարգից մյուսին անցումը, որն ինքնին բարդ և դժվարին խնդիր է: Անցումը շուկայական տնտեսական համակարգին առավել ևս դժվարանում է այն պատճառով, որ նման համակարգ պատմության մեջ ձևավորվում է առաջին անգամ առանց տեսական հիմնավորման և գործնական փորձի¹: Անցումային տնտեսության բացառիկ յուրահատկությունը կայանում է նրանում, որ նման տնտեսությունը կառուցվում էր ոչ թե բնականոն ճանապարհով, մասնավոր սեփականության ընդհանուր հիմքով հասունացած տնտեսության հիմքի վրա, այլ իրեն սպառած, պատմական զարգացման ընթացքում մերժված պլանային տնտեսության «փլատակների» վրա, անցում ամբողջապես պետականացված տնտեսական, քաղաքական, սոցիալա-

¹ Մարգարյան Դ., Գոյունյան Գ., Անցումային շրջանում սոցիալ-տնտեսական զարգացման պետական կառավարման անհրաժեշտության հարցի շուրջ, ԲեՀ, 2001 թ., № 2, էջ 35:

կան գործունեությունից դեպի շուկայական ժողովրդավարություն:

Հետսոցիալիստական երկրներում, այդ թվում ԼՂՀ-ում, ժամանակակից անցումային տնտեսության առանձնահատկությունները մի կողմից բնորոշվում են դրանք ձևավորող արտաքին, պատմական ավանդական գործոններով, մյուս կողմից՝ տվյալ պահին երկրի սոցիալ-տնտեսական կյանքի ներքին հատկանիշներով:

Անցումային շրջանին հատուկ ընդհանուր բնորոշումներ ունենալով հանդերձ՝ ԼՂՀ-ի անցումային տնտեսությունը ուներ իր առանձնահատկությունները ևս, որոնք թելադրված էին բացառապես տեղական գործոններով: ԼՂՀ անցումային տնտեսության առանձնահատկություններից կարելի է նշել հետևյալները՝

1. Անցման պատմական աննախադեպ բնույթը, որի ընթացքում առաջնակարգ խնդիր է դառնում անկախության ամրապնդումը և դրա զուգակցումը տնտեսական նոր համակարգի ձևավորման խնդիրների հետ, որտեղ պետության դերը պետք է առավել էական լինի: Պետությունը հանդես է գալիս որպես տնտեսական բարեփոխումների կազմակերպիչ և մասնակից, որպես տնտեսական քաղաքականության իրականացնող:
2. ԼՂՀ-ն հայտնվեց յուրատեսակ անցումային շրջանում: Նոր տնտեսական համակարգին ուղղված սոցիալ-տնտեսական վերափոխումների ճանապարհին ԼՂՀ-ն պետք է իրականացնեն համակարգված քաղաքականություն՝ ուղղված ոչ միայն տնտեսության վերափոխմանը, այլև տնտեսության վերականգնմանը, վերակառուցմանը, կատարեր այսպես ասած նաև ժամանակին չարվածը: Դա կապված էր թե՛ պատերազմի արհավիրքներից, թե՛ Ադրբեջանին բռնակցված ԼՂԻՄ-ի սոցիալ-տնտեսական բազմաթիվ հիմնախնդիրների, թե՛ վարչահրամայական, պլանային տնտեսության ողջ արատներից տնտեսության մաքրման և արդյունավետ տնտեսական քաղաքականության ձևավորման հետ:
3. Անցման գործընթացը ԼՂՀ-ում ընթանում էր ԼՂՀ-ի չճանաչված լինելու պայմաններում, որն իր պահանջներն է թելադրում տնտեսական քաղաքականության մեթոդների ընտրության և կիրարկման վրա:
4. Անցումը շուկայական տնտեսական համակարգի ԼՂՀ-ում

իրականացվում էր ռազմական գործողությունների պայմաններում:

5. ԼՂՀ-ում շուկայական տնտեսության անցումը կատարվեց ՀՀ-ից հետո և անհրաժեշտ էր հաշվի առնել ՀՀ-ում այդ ասպարեզում կատարված սխալները:

Ինչպիսիք էին ԼՂՀ-ի որպես նորաստեղծ, պատերազմող և միջազգային ճանաչում չունեցող երկրի անցումային շրջանի խնդիրները, ինչով էր յուրահատուկ նոր տնտեսակարգին ուղղված ԼՂՀ-ի տնտեսական քաղաքականությունը:

ԼՂՀ-ի համար մասնակի անցումը շուկայական էկոնոմիկային տեղի ունեցավ 1992 թ. նոյեմբերին¹: Տնտեսության մեջ կառուցվածքային տեղաշարժերը երկարատև ու հետևողական աշխատանք էին պահանջում: Դրանք պետք էր հստակ, հիմնավոր մշակված ծրագրերով իրականացնել, որը թերևս հնարավոր չէր ընթացող պատերազմի պայմաններում:

Ստեղծված իրավիճակը թելադրում էր ծրագրի հիմնական ուղղությունը՝ այն է առանց տնտեսական և սոցիալական կյանքի ոլորտներում պետական ակտիվ քաղաքականության և միջամտության անհնար էր անցումը ինքնակարգավորվող շուկայական էկոնոմիկայի: 1993 թվականից այդ ուղղությամբ սկսվեց կատարվել որոշակի աշխատանք: Ընդհանրապես պատերազմով և տնտեսական շրջափակմամբ թելադրված արտակարգ պայմաններում պետությունը որպես կանոն իր ձեռքում է կենտրոնացնում տնտեսական կառավարման բոլոր լծակները²: Պատերազմական պայմաններում առաջնահերթ էր հանրապետության ողջ ներուժի կենտրոնացումը և պաշտպանական մպատակներին ծառայեցնելը, քանզի յուրաքանչյուր պատերազմ ենթադրում է ոչ միայն քաղաքական իշխանության, այլև տնտեսական քաղաքականության կենտրոնացում: Ապապետականացումը, սեփականաշնորհումը պատերազմող պետության համար հղի են անկախատեսելի հետևանքներով, քանի որ նման պայմաններում ամեն ինչ պետք է կենտրոնացված ձևով ծառայեցվի ռազմական կարիքներին: Ելնելով պատերազմական պայմաններից 1993 թ. հունվարից արդեն անհրաժեշտություն էր շուկայա-

¹ ԼՂՀ պետական արխիվ, ֆոնդ 254, ցանկ 4, պ.մ. 11, կ. 1:

² Արցախ, 13 հուլիսի, 1993 թ.:

կան ազատ գների 1992 թ. նոյեմբերի 18-ի № 122 որոշման մեջ փոփոխություն և բնակչության սպասարկման ապրանքների և բնակչության սպասարկման ծառայությունների գների և սակագների պետական կարգավորում մտցնելը:

Հանրապետությունում ֆինանսավարկային հարաբերությունները կարգավորվել են ստեղծված ռազմաքաղաքական իրավիճակին համապատասխան: ԼՂՀ էկոնոմիկայի կառավարմանը ուղղված ամեն մի աշխատանքի մեջ առկա էր պատերազմի թելադրանքը: ԼՂՀ-ում իրականացվող տնտեսական բարեփոխումների սկզբից մինչև 1994 թ. արձանագրվել է տնտեսական կտրուկ անկում, որի պատճառները հիմնականում կապված էին տարածաշրջանի ռազմաքաղաքական բարդ իրավիճակի, հիմնական հաղորդակցման ուղիների խաթարման, էներգետիկ համակարգի ճգնաժամի, արտաքին-քաղաքական և տնտեսական քաղաքականության ուղենիշների պարտադրված փոփոխությունների, նախկինում ձևավորված տնտեսական կապերի կտրուկ խզման հետ: Նշված գործընթացների ազդեցությունը խոր հետք է թողել երկրի սոցիալ-տնտեսական բարեփոխումների ընթացքի վրա:

Ստեղծված տնտեսական կապերը, դրանց նոր ձևերը, փոխհարաբերությունները և հարաբերությունների իրավական հիմքերի չմշակված, չկարգավորված լինելը, տնտեսական բարեփոխումների անցկացման առանձնահատուկ պայմանները և դրանց մշակմանն ուղղված աշխատանքների կորրիկցացման անբավարար լինելը ստեղծել էր այնպիսի վիճակ, երբ հանրապետության տնտեսությունը չունեի ցանկալի չափով պարբերաբար աճ: Պատերազմական պայմաններում ԼՂՀ իշխանությունները մշակել էին տնտեսական զարգացման ծրագիր, որի ակտիվ իրականացումը հնարավոր էր միայն պատերազմի ավարտից հետո: Ըստ ծրագրի նախատեսվում էր ենթակառուցվածքի մի քանի առաջնահերթ ճյուղերի զարգացում: Այդ ճյուղերն էին էներգետիկան, ճանապարհաշինությունը, շինարարությունը, ջրամատակարարումը, կապը: Նախատեսվում էր պատերազմի ավարտից մի քանի տարիների ընթացքում անցնել սեփականաշնորհման, ընդ որում սեփականաշնորհումը նախատեսվում էր ձեռնարկություններից, զերծ մնալով խոշոր արդյունաբերական ձեռնարկությունների ապապետականացումից, նրանց համար թողնելով համապատասխան անցումային շրջան:

Ելնելով պատերազմական պայմաններից, անհրաժեշտ է սահմանել

վերահսկվող կայուն գներ որոշ ապրանքների վրա: Փաստորեն ԼՂՀ-ի որդեգրած տնտեսական քաղաքականության առանցքում դրվեց աստիճանականության սկզբունքը¹:

Շատ երկրներում որդեգրած անցման «շուկային թերապիայի»² (կտրուկ շեշտակի) եղանակը Արցախի պարագայում անընդունելի էր և վտանգավոր:

1994 թ. երկրորդ կեսից ԼՂՀ իշխանությունները ձեռնամուխ եղան սոցիալ-տնտեսական բարեփոխումների ավելի ակտիվ գործընթացի: ԼՂՀ հռչակումից հետո արագորեն և ամրակերպ կայանում է այդ հայկական պետականությունը, և բնականաբար անհրաժեշտ է ոչ միայն պաշտպանել հանրապետության բնակչության անվտանգությունը, այլև ապահովել հանրապետության տնտեսության նորմալ գործունեությունը: Անցման խնդիրներն առավել ևս շոշափելի ու սուր են դառնում նորաստեղծ ԼՂՀ-ի համար: Պատերազմի արհավիրք ապրած երկիրը ստիպված էր ոչ միայն վերականգնել իր քայքայված տնտեսությունը, այլև վերակառուցել այն՝ նոր առաջադրվող պահանջներին համապատասխան: Ադրբեջանի հետ երկարատև պատերազմական գործողությունների հետևանքով ԼՂՀ-ը կրել է վիթխարի վնասներ. ավերվել է գրեթե 8000 արդյունաբերական, գյուղատնտեսական, սոցիալական օբյեկտ, շուրջ 7000 բնակելի շինություն, 150 կրթօջախ, շուրջ 50 բուժ-հիմնարկ, իսկ ադրբեջանական ագրեսիայի հետևանքով ԼՂՀ տնտեսությանը հասցված նյութական վնասը կազմում է 5 մլրդ ԱՄՆ դոլար³:

Բացի այդ Ադրբեջանի կազմում Արցախի ավելի քան յոթ տասնամյակ գտնվելու ընթացքում միտումնավոր կերպով չէին լուծվում Արցախի սոցիալ-տնտեսական խնդիրները: Այսպես, նախկին ԼՂԻՄ-ի տարածքի արդյունաբերական բեռնվածությունը 2,6 անգամ պակաս էր Ադրբեջանի միջին ցուցանիշներից, բնակչության մեկ շնչի հաշվով կապիտալ ներդրումների ծավալը կազմում էր Ադրբեջանի մակարդակի շուրջ 37 տոկոսը: Տնտեսական հիմնախնդիրները լուծվում էին բացառապես այն քաղաքական նպատակների հաշվառմամբ, որոնց հետամուտ էր Ադրբեջա-

¹ Երկիր, 1994 թ., 14 ապրիլի:

² Տնտեսական վերափոխումները անցումային երկրների տնտեսություններում. Տեսություն և Արդյունքներ, Երևան, 1999 թ., էջ 25:

³ Ղարաբաղյան ազատագրական պատերազմը. Հանրագիտարան. Երևան, 2004 թ., էջ 246:

նի կառավարությունը: Արդյունքում Լեռնային Ղարաբաղի Ինքնավար մարզի ժողովրդական տնտեսության ճյուղային և միջճյուղային կառուցվածքը, արտադրական ուժերի տեղաբաշխումը մեկ տարածական միավորի հաշվով, տնտեսական բեռնվածությունը բացահայտորեն չէին համապատասխանում Լեռնային Ղարաբաղի բնատնտեսական պայմաններին և ներուժին: Փաստորեն արվում էր ամեն ինչ, որպեսզի Ղարաբաղը գտնվեր Ադրբեջանից միակողմանի տնտեսական կախվածության մեջ, դառնար Ադրբեջանի տնտեսության սոսկ հումքային կցորդ: Թեև տասնամյակներ շարունակ դրվում էր մարզում պահածոների գործարանի, ալյուրաց և տնաշինական կոմբինատների, համակցված կերերի արտադրության գործարանի և այլ խիստ անհրաժեշտ օբյեկտների կառուցման հարցը՝ այն անուշադրության էր մատնվում¹:

1971-1987 թթ. ԼՂԻՄ-ում միավոր տարածքի հաշվով տնտեսական ու սոցիալական զարգացման համար կատարված կապիտալ ներդրումները զգալիորեն զիջում էին Ադրբեջանի միջին ցուցանիշից:

Այդ տեսակետից ԼՂՀ տնտեսության վերածննդի ու զարգացման ծրագիրը, որը մշակվեց 1994 թ. երկրորդ կեսին, ընդգրկում է երկու փուլ: Առաջինը տնտեսության վերականգնման փուլն է, որը ընդգրկում է 1994-1996 թթ., երկրորդ փուլը արդեն պարունակում է տնտեսական և սոցիալական զարգացման խնդիրներ:

Ծրագիրը մշակելիս հաշվի է առնվել երկու կարևոր առանձնահատկություն. մախ Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության և Հայաստանի տնտեսությունները գտնվում են ընդհանուր տնտեսական տարածության մեջ և փոխադարձ ինտեգրացման գործընթացում և երկրորդ՝ Ղարաբաղի տնտեսությունը դիտարկվում է երկու տարբերակով՝ արտակարգ իրադրության և կայուն խաղաղության հաստատման պայմաններում²:

Տնտեսական բարեփոխումները Արցախում ենթադրվում է իրականացնել աստիճանաբար, հաշվի առնելով, որ դեռևս տիրապետում է արտակարգ իրավիճակը: Չմայած դրան, Արցախը չի կարող չարմատավորել շուկայական հարաբերությունները, և այդ ուղղությամբ նախատեսվում են որոշակի քայլեր:

¹ Մելքունյան Ս., Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետություն, Երևան, 1999 թ., էջ 287:

² Երկիր, 1994 թ., 14 ապրիլի:

Առաջին խնդիրը այդ ուղղությամբ օրենսդրորեն սեփականության բազմաձևության ընդունումն է և դրա հիման վրա շուկայական կառուցվածքների ստեղծումը: Քանի որ, տարածքի արդյունաբերական բեռնվածությունը, քիչ է, նախապատվությունը պետք է տրվի ոչ թե եղած փոքրաթիվ արդյունաբերական ձեռնարկությունների մասնավորեցմանը, այլ մասնավոր հիմունքներով, տեղական հումքով աշխատող ձեռնարկություններով, տեղական հումքով աշխատող ձեռնարկությունների ստեղծմանը:

Գյուղատնտեսության ոլորտում հողային բարեփոխումները սկսվելու են վարձակալության հիմունքներով հողօգտագործման արմատավորումից: Գործող գյուղատնտեսական, անշուշտ նաև արդյունաբերական ձեռնարկությունները պետք է ունենան լայն ինքնուրույնություն տնտեսական գործունեության բոլոր ոլորտներում: Պետության և միմյանց հետ հարաբերությունները կառուցվելու են հիմնականում պայմանագրային հիմունքներով:

Արցախում նույնպես, ինչպես Հայաստանում նախատեսվում էր սպապետականացումը սկսել փոքր սեփականաշնորհումից, որն իրականացվելու էր բնակչությանը սպասարկող, ինչպես նաև սպառման առարկաներ արտադրող ճյուղերում:

Գնագոյացման ոլորտում գների և սակագների ազատականացումը զուգակցելու էր դրանց պետական կարգավորման հետ: Հանրապետությունում կիրառելու է հարկային, վարկային և ներդրումային ավելի բարենպաստ քաղաքականություն: Բարեփոխումները կրթության և գիտության ոլորտներում կկատարվեն ՀՀ-ում ընդունված հիմունքներով:

Նախատեսվում էր առաջիկայում՝ ելնելով ստեղծված արտակարգ իրավիճակների պայմաններից, Արցախում վարել հիմնականում փակ դռների քաղաքականություն, այսինքն պահպանել սեփական սպառողական շուկան և ապահովել հանրապետության ներքին ռեսուրսների նպատակային օգտագործումը:

1995 թվականից սկսած՝ նկատվել են տնտեսության վերակենդանացման առաջին նշանները¹: Տնտեսության անկման տարիներին բնորոշ միտումները իրենց տեղը զիջեցին տնտեսության կայունացմանը,

¹ Нагорно-Карабахская республика. Путь к вершинам, Степ., 2001 г., стр. 37.

որը պայմանավորված էր հանրապետության տնտեսության գրեթե բոլոր ոլորտներում շուկայական հարաբերությունների, տնտեսավարման առավել արդյունավետ ձևերի ու մեթոդների արմատավորման նպատակով տնտեսական բարեփոխումների իրականացման ուղղությամբ կատարված աշխատանքներով և հաստատված գինադադարով: 1995 թ. փետրվարի 14-ին ընդունվեց տնտեսական բարեփոխումների հիմնադրույթների մասին կառավարական ծրագիրը¹:

Ելնելով ԼՂՀ-ում տիրող և առաջիկա տարիներին կանխատեսվող քաղաքական, սոցիալ-տնտեսական իրավիճակի առանձնահատկություններից, հրամայական անհրաժեշտություն էր տնտեսության անկման կանխարգելումը և հետագա տնտեսական ակտիվության խթանումը: Տնտեսական բարեփոխումների առաջարկվող հիմնադրույթները նպատակ էին հետապնդում, չխոչընդոտելով ԼՂՀ պաշտպանունակության ամրապնդման առաջնահերթ խնդրի լուծմանը, իրագործել տնտեսության ազատականացման որոշ քայլեր, որոնք նախապայմաններ կստեղծեին հետագա ակտիվ տնտեսական քաղաքականության իրականացման համար:

Առաջարկվող տնտեսական բարեփոխումները մինչև քաղաքական կարգավիճակի խնդրի լուծումը, հաշվի էին առնում «արտակարգ դրության» պահանջները: Բարեփոխումներն իրականացնելու են աստիճանաբար, առանց վնասելու գործող համակարգի գործունեությանը, պաշտպանական հզորությանը՝ ապահովելով կազմակերպվածություն և կառավարելիություն: Շուկայական տնտեսության անցման համար կարևորվեցին իրավական դաշտի ստեղծումը՝ ժամանակակից պահանջներին ու ԼՂՀ առանձնահատկություններին ու դրանցից բխող ենթաօրենսդրական և նորմատիվային այլ փաստաթղթերի մշակմամբ և ընդունմամբ ու շուկայական ենթակառուցվածքների զարգացմամբ:

1995 թվականը ԼՂՀ-ի տնտեսության համար նշանավորվում է որպես շուկայական հարաբերությունների արմատավորման սկիզբ:

Գյուղատնտեսության բնագավառում բարեփոխումների հիմնական ուղղությունը պետք է դառնար պետական տնտեսությունների և կոլտնտեսությունների վերափոխումը գյուղատնտեսական կոլեկտիվ

¹ ԼՂՀ օրենքներ, Ստեփանակերտ, 1995 թ., էջ 3

փայատիրական ընկերությունների՝ բացառելով առայժմ հողի սեփականացնորհումը:

Նկատի ունենալով, որ ներկա իրավիճակում վաղաժամ է ուղղակի ակտիվ սեփականացնորհման քաղաքականության իրականացումը, նախատեսվում էր գոյություն ունեցող համակարգում սեփականատիրական հարաբերությունների առանձին տարրերի ներդրմանը և ապապետականացմանը:

Դա հնարավորություն կընձեռներ հանրապետությունում ձևավորել մասնավոր սեկտորը, ստեղծել ձեռնարկություններ կոլեկտիվ և մասնավոր սեփականության հիմքի վրա: Ենթադրվում էր, որ պետական, կոլեկտիվ և մասնավոր սեփականության միջև ճիշտ համամասնության ապահովումը կհանդիսանար կարևոր նախապայման հանրապետությունում շուկայական հարաբերությունների ձևավորման և զարգացման համար: Նպաստավոր պայմաններ կստեղծվեն կոլեկտիվ փայատիրական և մասնավոր փոքր ձեռնարկությունների ստեղծման համար, այդ թվում արտասահմանյան ինվեստորների մասնակցությամբ: Դա թույլ կտար մասնավոր կապիտալի շնորհիվ հանրապետությունում ընդլայնել տեղական հումքով աշխատող արդյունաբերական ձեռնարկությունների ցանցը, ապահովել առկա ռեսուրսների լրիվ և համալիր օգտագործումը: Գների և սակագների հետագա ազատականացումը զուգակցվելու էր դրանց պետական կարգավորման հետ:

Բարեփոխումների իրականացման գործընթացում կարևորվում էին սոցիալական խնդիրները, գյուղատնտեսության բնագավառը, առևտուրը, սպասարկման օբյեկտները¹:

1995 թվականը ԼՂՀ տնտեսության համար նշանավորվում է որպես շուկայական հարաբերությունների արմատավորման սկիզբ: Վերափոխումների առաջին փուլում իրականացվեց փոքր արտադրության օբյեկտների սեփականացնորհումը: Ընդունվեց Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության առևտրի, հասարակական սննդի, բնակչության կենցաղային սպասարկման, վարձակալված տարածքների և անավարտ շինարարության օբյեկտների սեփականացնորհման և ապապետակա-

¹ ԼՂՀ օրենքներ, ԼՂՀ կառավարության որոշումներ, 1996 թ., հունիս, Պրակ 1, Ստեփ., 1996 թ., էջ 11:

մացման 1995-1996 թվականների ծրագիրը¹:

Ակսած 1994 թ. հաջողվեց կասեցնել երկրի տնտեսական անկումը և ապահովել մակրոտնտեսական որոշակի կայունություն, իսկ 1995-1998 թթ. արձանագրվեց արդյունաբերության, գյուղատնտեսության, կապիտալ շինարարության, առևտրի և սպասարկման ոլորտների պարբերաբար աճ, այնուհետև 1999 թ.՝ աճի տեմպերը խիստ դանդաղեցին²: 1999 թ. հանրապետությունում արձանագրված տնտեսական անկման պատճառները կրում են արտաքին և ներքին քաղաքական գործընթացների շոշափելի ազդեցությունը: Այն մեծմասամբ արդյունք է իրականացված բարեփոխումների գործընթացում տեղ գտած բազմաթիվ սխալների և բացթողումների: Բարեփոխումները Արցախում անհրաժեշտ էր իրականացնել աստիճանաբար, առանց հապճեպության՝ հաշվի առնելով բացառապես տեղական գործոններն ու պահանջները: Հանրապետությունում արձանագրված տնտեսական աճի հետընթացը վկայում է, որ իրականացված բարեփոխումների բոլոր հատվածներում չապահովվեց ցանկալի արդյունք: Տնտեսության ներկայիս կացության գերխնդիրներից է աղքատության հիմնախնդիրը: Ստեղծված իրավիճակում անհրաժեշտ է պարզել, իմի բերել ներկա կացության պատճառները, դրանց լուծման ուղիները:

Բարեփոխումների արդյունավետության գնահատման առումով կարելի է նշել, որ բոլոր ոլորտներում եղել են դրական արդյունավետ լուծումներ, իսկ շատ հաճախ եղել են անավարտ, թերի, ուղղակի անհամապատասխան:

Անցումային տնտեսություն ունեցող ցանկացած երկրում տնտեսական աճ ակնկալող ծրագրերը հիմնական շեշտը պետք է դնեն արտադրության զարգացման վրա, քանի որ տնտեսության զարգացման հիմքը առաջին հերթին սեփական արտադրությունն է: ԼՂՀ-ում նույնպես պետք է հաշվի առնվի վերոհիշյալ գործոնը:

Կառավարության կողմից մշակվող և իրականացվող ցանկացած ծրագիր կարող է հավակնել հաջողության ոչ միայն հանրապետության ներկայիս սոցիալ-տնտեսական կացության իրատեսական գնահատականով, այլ մաս երկրի առանձնահատկություններից բխող համակարգ-

¹ ԼՂՀ Պետական արխիվ, ֆոնդ 254, ցանկ 5, պ. մ. 11, կ. 1:

² Ղեմճ, 2004 թ., 6 հոկտեմբերի:

ված միջոցառումներով, տնտեսական երևույթների խոր վերլուծություններով, դրանց լուծման ուղիների ճիշտ ընտրությամբ, անհրաժեշտ նախապայման համարելով ԼՂՀ տնտեսական անվտանգությունը և անկախության ամրապնդումը: Թերություններով հանդերձ ԼՂՀ-ում կատարվող բարեփոխումները հնարավորություն են ընձեռել կանխել տնտեսության անկման գահավեժ ընթացքը և անցնել նոր շուկայական հարաբերություններին: